

การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ภาษาถิ่นอีสานจากนิทานพื้นบ้านพญาคันคาก ด้วยหนังสือทำมือ

The Development of Isan Dialect Learning Materials from the Phaya Khan Khak Folktale Using Handmade Books

กมลพร ศิริภูมิชัย^{1*}, เกศมณี แสนสีแก้ว², พิทวัส แสนอุบล³, มงคล พรหมพินิจ⁴,
ศุภาวดี ศรีบัวบาล⁵, ภัทรลดา ทองเถาว์⁶ และ ญาณิกา แสนสุริยวงศ์⁷

Kamolporn Siriphumchai^{1*}, Ketmanee Saenseekaew², Phitthawat Saenubon³,
Mongkhon Phompinit⁴, Supawadee Sribuaban⁵, Pattalada Thongthow⁶,
and Yanika Saensuriwong⁷

¹⁻⁷ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

¹⁻⁷ Faculty of Humanities and Social Sciences Sakon Nakhon Rajabhat University

*Corresponding author, email: Kamolporn.tong2709@gmail.com

Received: 24 Jul 2026, Revised: 22 Aug 2026, Accepted: 24 Aug 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ภาษาถิ่นอีสานจากนิทานพื้นบ้านพญาคันคากด้วยหนังสือทำมือ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาลักษณะคำผญาในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคากจากหนังสือปริวรรตของวัดนารณพรหมวาสี ตำบลแม่นาทม อำเภอกอกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ด้านคำศัพท์และสำนวนภาษาถิ่นอีสาน ลักษณะการใช้ภาษา การถ่ายทอดเนื้อหา และคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม และ 2) เพื่อพัฒนาหนังสือทำมือเรื่องคำผญาจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคากเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาถิ่นอีสาน การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์เนื้อหาจากหนังสือปริวรรตวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคาก และนำผลการศึกษามาพัฒนาหนังสือทำมือ จากนั้นนำไปใช้เบื้องต้นกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 40 คน โดยให้ผู้เรียนอ่านคำผญา เรียนรู้ความหมายของคำศัพท์ และฝึกออกเสียงหรือทดลองใช้คำศัพท์จากเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า คำผญามีลักษณะเป็นถ้อยคำร้อยกรองภาษาถิ่นอีสานที่กระชับ คมคาย และไพเราะ มีการใช้คำศัพท์และสำนวนภาษาถิ่น การซ้ำคำ คำคล้องจอง และภาพพจน์เปรียบเทียบ เนื้อหาสะท้อนความเชื่อ วิถีชีวิต และค่านิยมของชุมชนอีสาน ได้แก่ บุญกรรม ศีลธรรม ความกตัญญู ความเพียร ความอดทน ความเมตตา ความสัมพันธ์ในสังคม ตลอดจนแนวคิดด้านการปกครองและภาวะผู้นำ ผลการศึกษานำมาใช้ในการคัดเลือกคำผญาและจัดทำหนังสือทำมือร่วมกับคำอธิบายคำศัพท์ ภาพประกอบ และกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้ การนำสื่อไปใช้เป็นการทดลองเบื้องต้นและมีได้ประเมินผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังการใช้สื่อ

คำสำคัญ: การพัฒนาสื่อการเรียนรู้, หนังสือทำมือ, ภาษาถิ่นอีสาน, นิทานพื้นบ้านเรื่องพญาคันคาก

Abstract

This qualitative study aimed to 1) examine the characteristics of Kham Pha-ya, or Isan poetic expressions, in the folk literature Phaya Khan Khak based on the transcribed manuscript from Wat Nart Phromwas, Mad Na Thom Subdistrict, Khok Si Suphan District, Sakon Nakhon Province, focusing on Isan vocabulary and expressions, language use, content presentation, and social and cultural values, and 2) develop a handmade book on Kham Pha-ya from the Phaya Khan Khak folk literature to promote learning of the Isan dialect. Content analysis was conducted on the transcribed Phaya Khan Khak literature, and the findings were used to develop a handmade book. The book was then preliminarily used with 40 students in Grades 4–6. The students read Kham Pha-ya, learned the meanings of Isan vocabulary, and practiced pronunciation or using the vocabulary presented in the book. The findings revealed that Kham Pha-ya is characterized by concise, vivid, and melodious poetic expressions in the Isan dialect. Its linguistic features include Isan vocabulary and expressions, repetition, rhyme, and figurative comparisons. The content reflects the beliefs, ways of life, and values of Isan communities, including karma, morality, gratitude, perseverance, patience, compassion, social relationships, and concepts of governance and leadership. These findings were used to select appropriate Kham Pha-ya and develop a handmade book incorporating vocabulary explanations, illustrations, and learning activities. The use of the learning material was preliminary and did not involve an evaluation of learning achievement through pre- and post-use comparisons.

Keywords: Learning material development, Handmade books, Isan dialect, Phaya Khan Khak folk tale

บทนำ

ภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และอัตลักษณ์ของชุมชน โดยเฉพาะภาษาถิ่นไม่ได้เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร แต่ยังเป็นพื้นที่สำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาและความทรงจำทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของสังคมและอิทธิพลของภาษาไทยกลางและสื่อกระแสหลักทำให้การใช้ภาษาถิ่น

อีสานในกลุ่มเยาวชนลดลง และอาจส่งผลต่อการสืบทอดภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในระยะยาว (กิตติวัจน์ ไชยสุข, 2559)

แม้ภาษาถิ่นจะเผชิญกับความท้าทายดังกล่าว แต่ในหลายชุมชนยังคงมีการสืบทอดภาษา และคุณค่าทางวัฒนธรรมผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะบทกลอนผญาอีสานซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้ง สื่อภาษาและสื่อทางจริยธรรม ผญาอีสานมีความหลากหลายทั้งในด้านเนื้อหาและรูปแบบ ครอบคลุม บทกลอนคำสอน ภาษิต ปริศนา บทกวียาวพราสี และบทกลอนคติธรรมสอนใจ ซึ่งสะท้อนปรัชญา อีสานและการอธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนาในบริบทชีวิตประจำวัน แสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญา ท้องถิ่นยังคงมีบทบาทสำคัญในการคำจูนภาษาและคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน จากการศึกษา ของ (พระครูสิริสุตาภรณ์ วีระ กิตติวัฒน์, 2563) อย่างไรก็ตาม แม้วรรณกรรมพื้นบ้านจะมีศักยภาพ สูงในเชิงการเรียนรู้ งานวิจัยจำนวนมากยังมุ่งเน้นการศึกษาเชิงเนื้อหา การวิเคราะห์ความเชื่อ หรือการจัดเก็บองค์ความรู้ มากกว่าการนำไปพัฒนาเป็นสื่อการเรียนรู้ที่ใช้ได้จริงในห้องเรียน ที่มุ่งสืบค้น รวบรวม วิเคราะห์ และจัดหมวดหมู่ผญาอีสาน รวมถึงการพัฒนาคลังข้อมูลดิจิทัล แม้งานดังกล่าวจะมีคุณูปการต่อการอนุรักษ์และเผยแพร่องค์ความรู้ แต่ยังขาดการเชื่อมโยงสู่ การออกแบบสื่อการเรียนรู้เชิงปฏิบัติในบริบทการศึกษา (ยศยาตา สิริวิชช์ และคณะ, 2562)

ขณะเดียวกัน สังคมร่วมสมัยแสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญาอีสานสามารถปรับตัวและดำรงอยู่ ในพื้นที่ใหม่ ๆ ได้ โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ ผญาอีสานยังคงถูกใช้ในรูปแบบผญาดั้งเดิม ผญาผสม และผญาแต่งใหม่เพื่อการสื่อสาร การให้ความรู้ และการอนุรักษ์วัฒนธรรม ปรากฏการณ์ดังกล่าว สะท้อนว่าหากมีการออกแบบสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็สามารถเชื่อมโยงกับ การเรียนรู้ของผู้เรียนในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการศึกษาของ (เฉลิมพล แสงแก้ว และ หอมหวล บัวระภา, 2568)

ดังนั้น เมื่อพิจารณาภาพรวมของปัญหาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่ายังมีช่องว่าง ขององค์ความรู้ในการนำวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องพญาคันคาก โดยเฉพาะจากหนังสือปริวรรต ในแหล่งวัฒนธรรมท้องถิ่น มาพัฒนาเป็นสื่อการเรียนรู้ภาษาถิ่นในรูปแบบหนังสือทำมืออย่าง เป็นระบบ งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ภาษาถิ่นจากนิทานพื้นบ้านพญาคันคากด้วยหนังสือ ทำมือ จึงมีความสำคัญทั้งในด้านการอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น และด้านการพัฒนา นวัตกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทการศึกษาและชุมชนในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะคำผญาในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคากจากหนังสือปริวรรต ของวัดนารถพรหมวาสี ตำบลแม่นาทม อำเภอกะทู้ศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ในด้านคำศัพท์

และสำนวนภาษาถิ่นอีสาน ลักษณะการใช้ภาษารูปแบบการถ่ายทอดเนื้อหา และคุณค่าสังคมและวัฒนธรรม

2. เพื่อพัฒนาหนังสือทำมือเรื่องคำผญาจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคาก โดยนำผลการศึกษามาใช้เป็นฐานในการออกแบบสื่อสำหรับส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาถิ่นอีสาน และนำไปใช้เบื้องต้นกับนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย โดยมีได้มุ่งประเมินประสิทธิผลของสื่อด้วยการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังการใช้สื่อ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ภาษาถิ่นอีสานจากนิทานพื้นบ้านพญาคันคากด้วยหนังสือทำมือ มีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาวรรณกรรมนิทานพื้นบ้าน เรื่อง พญาคันคาก จากหนังสือโบราณที่ได้รับการปริวรรตของวัดนารณพรหมวาสี โดยเน้นการวิเคราะห์เนื้อหาในด้านภาษา คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน รูปแบบการเล่าเรื่อง และคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทาน เพื่อนำผลการศึกษามาใช้ในการพัฒนา สื่อการเรียนรู้ภาษาถิ่นในรูปแบบหนังสือทำมือ สำหรับส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาถิ่นอีสาน

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเอกสารในพื้นที่วัดนารณพรหมวาสี ตำบลแมตนาทม อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นแหล่งเก็บรักษาหนังสือโบราณที่ได้รับการปริวรรต โดยใช้หนังสือปริวรรตวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านเรื่องพญาคันคากเป็นแหล่งข้อมูลหลักในการศึกษา

3. หน่วยวิเคราะห์

หน่วยวิเคราะห์ ได้แก่ คำผญาที่ปรากฏในหนังสือปริวรรตวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านเรื่องพญาคันคากของวัดนารณพรหมวาสี

4. เกณฑ์การคัดเลือกข้อมูล

ผู้วิจัยคัดเลือกคำผญาที่สัมพันธ์กับประเด็นการศึกษา ได้แก่ คำศัพท์และสำนวนภาษาถิ่นอีสาน ลักษณะการใช้ภาษา เนื้อหา และคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อนำมาวิเคราะห์และใช้เป็นฐานในการพัฒนาหนังสือทำมือ

การทบทวนวรรณกรรม

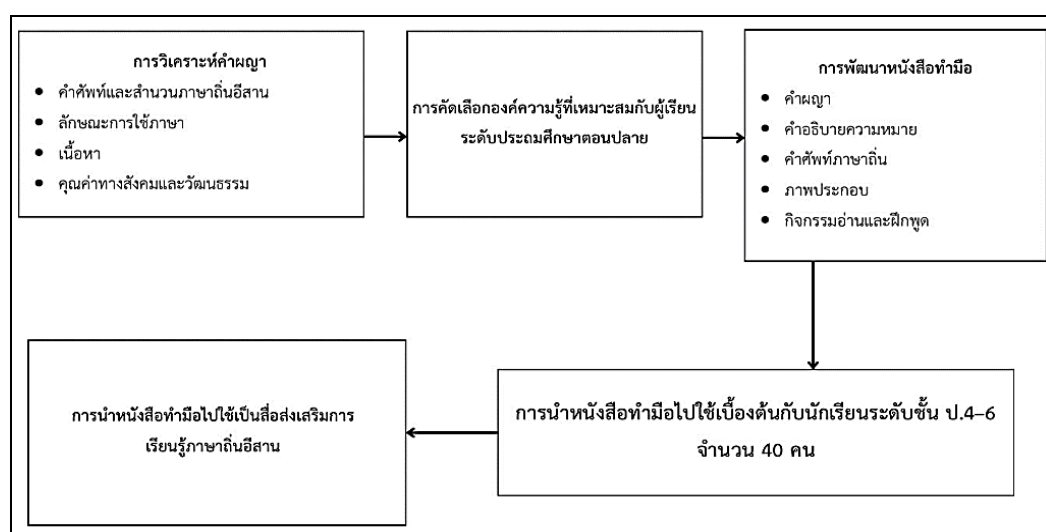
นอกจากบทกลอนผญาแล้ว นิทานพื้นบ้านยังเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นอีกประเภทหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดภาษา ความเชื่อ และโลกทัศน์ของสังคม เนื่องจากมีลักษณะเป็นเรื่องราวที่เข้าถึงผู้เรียนได้ง่ายและสามารถสอดแทรกคุณค่าได้อย่างเป็นธรรมชาติ นิทานพื้นบ้าน

สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะทางภาษา เจตคติ และจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากมีการออกแบบสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม ทั้งนี้ ยังสะท้อนว่านิทานพื้นบ้านสามารถปรับใช้กับผู้เรียนที่มีความหลากหลายได้ในบริบทการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม (อัมณชญากร พัฒนประสิทธิ์, 2560; พิณพนธ์ คงวิจิตต์, 2562; ชีระวีร์ บัวหลวง ศุภพิชญพงษ์ และ พิณพนธ์ คงวิจิตต์, 2565)

เมื่อพิจารณาในเชิงเนื้อหาวรรณกรรมเฉพาะเรื่อง นิทานพื้นบ้านเรื่อง “พญาคันคาก” ถือเป็นวรรณกรรมสำคัญของภาคอีสานที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติได้อย่าง นิทานเรื่องนี้ได้เป็นเพียงเรื่องเล่าเชิงตำนาน หากแต่เป็นแหล่งองค์ความรู้ทางภาษาและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเอกสารโบราณและฉบับปริวรรตในวัดต่าง ๆ อย่างไรก็ตามงานศึกษาที่ผ่านมายังคงให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์เชิงวรรณกรรมและความเชื่อเป็นหลัก ขณะที่การนำเนื้อหาพัฒนาเป็นสื่อการเรียนรู้ภาษาถิ่นอย่างเป็นทางการยังเป็นรูปธรรมยังมีอยู่อย่างจำกัด (สุขฤดี เอี่ยมบุตรลบ, 2532)

จากแนวโน้มดังกล่าว แนวคิดเกี่ยวกับ “หนังสือทำมือ” จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างวรรณกรรมพื้นบ้านกับการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ อธิบายว่าหนังสือทำมือมีความยืดหยุ่นทั้งด้านรูปแบบและกระบวนการผลิต เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ ยังพบว่าหนังสือทำมือสามารถนำมาใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้รับการยอมรับในระดับสูง (อนงค์ ทนผักแว่น, 2557; อภิสิทธิ์ ไชยรส และคณะ, 2565)

กรอบแนวคิดการวิจัย

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาลักษณะคำผญาจากหนังสือปวีรรัตนวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคาก และนำผลการศึกษามาพัฒนาเป็นหนังสือทำมือสำหรับส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาถิ่นอีสาน จากนั้นนำสื่อไปใช้เบื้องต้นกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 40 คน โดยมีได้มุ่งประเมินประสิทธิผลของสื่อด้วยการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังการใช้สื่อ

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลวรรณกรรมพื้นบ้าน

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลวรรณกรรมพื้นบ้านตามขั้นตอน ดังนี้

- 1.1 ศึกษาหนังสือปวีรรัตนวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านเรื่องพญาคันคากของวัดนารทพรหมวาสี
- 1.2 อ่านเนื้อหาในหนังสือปวีรรัตนอย่างละเอียดเพื่อสำรวจคำผญาที่ปรากฏในวรรณกรรม
- 1.3 คัดเลือกคำผญาที่มีความสัมพันธ์กับประเด็นการศึกษา ได้แก่ คำศัพท์และสำนวนภาษาถิ่นอีสาน ลักษณะการใช้ภาษา เนื้อหา และคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม
- 1.4 บันทึกคำผญาที่คัดเลือกจากหนังสือปวีรรัตน พร้อมบริบทที่ปรากฏในเรื่องความหมายของคำศัพท์และสำนวนภาษาถิ่นอีสาน ลักษณะการใช้ภาษา ตลอดจนเนื้อหาและคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลไปจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์เนื้อหา

1.5 จัดกลุ่มข้อมูลเพื่อเตรียมสำหรับการวิเคราะห์เนื้อหา

รูปที่ 2 ตัวอย่างกิจกรรมฝึกอ่านออกเสียง

รูปที่ 3 ตัวอย่างคำผญาพร้อมความหมาย

2. การคัดเลือกวรรณกรรมพื้นบ้าน

ผู้วิจัยศึกษาหนังสือปรัวรรตวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคาก อ่านข้อมูลอย่างละเอียด และคัดเลือกคำผญาตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยพิจารณาคำศัพท์และสำนวนภาษาถิ่น ลักษณะการใช้ภาษา เนื้อหา และคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยอ่านคำผญาที่คัดเลือก พิจารณาและจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็น ได้แก่ 1) คำศัพท์และสำนวนภาษาถิ่นอีสาน 2) ลักษณะการใช้ภาษา เช่น การใช้คำซ้ำ คำคล้องจอง และภาพพจน์เปรียบเทียบ 3) เนื้อหาและแนวคิดที่ปรากฏในคำผญา และ 4) คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา และจริยธรรม จากนั้นเปรียบเทียบลักษณะที่พบและนำเสนอผลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

4. การพัฒนาหนังสือทำมือ

ภายหลังการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำผลที่ได้มาใช้เป็นฐานในการพัฒนาหนังสือทำมือ โดยดำเนินการดังนี้

4.1 คัดเลือกคำผญาที่มีความหมายชัดเจนและเหมาะสมกับผู้เรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

4.2 จัดทำคำอธิบายความหมายและคำศัพท์ภาษาถิ่นอีสานที่ปรากฏในคำผญา

4.3 ออกแบบการจัดวางเนื้อหา ตัวอักษร และภาพประกอบ

4.4 กำหนดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนอ่าน ทำความเข้าใจความหมาย และฝึกใช้คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน

4.5 จัดทำหนังสือทำมือสำหรับนำไปใช้เบื้องต้นกับผู้เรียน

ภายหลังการพัฒนาหนังสือทำมือ ผู้วิจัยได้นำสื่อไปใช้เบื้องต้นกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 40 คน โดยจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนอ่านคำผญา ศึกษาความหมายของคำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน และฝึกออกเสียงหรือทดลองใช้คำศัพท์จากเนื้อหาในหนังสือ ทั้งนี้ การนำสื่อไปใช้ในครั้งนี้เป็นการนำไปใช้เบื้องต้น มิได้มุ่งประเมินประสิทธิผลของสื่อด้วยการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังการใช้สื่อ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ภาษาถิ่นอีสานจากนิทานพื้นบ้านพญาคันคาก ด้วยหนังสือทำมือ นำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ดังนี้

1. ผลการศึกษาลักษณะคำผญาในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคาก

ผลการศึกษาลักษณะคำผญาจากหนังสือปริวรรตวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคากของวัดนารทพรหมวาสี พบว่า คำผญาที่ปรากฏในวรรณกรรมมีลักษณะเป็นถ้อยคำร้อยกรองพื้นบ้านที่สะท้อนภูมิปัญญาทางภาษาของชาวอีสาน มีลักษณะกระชับ คมคาย ไพเราะ และมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ อีกทั้งยังทำหน้าที่ถ่ายทอดคตินิยม ความเชื่อ วิถีชีวิต และโลกทัศน์ของชุมชนอีสาน โดยผลการวิเคราะห์สามารถนำเสนอประเด็นสำคัญ ได้แก่ คำศัพท์และสำนวนภาษาถิ่นอีสาน ลักษณะการใช้ภาษาและวรรณศิลป์ รูปแบบการนำเสนอเนื้อหา และคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม

ในด้านลักษณะการใช้ภาษา พบการใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบ การเล่นเสียงสัมผัส การเรียบเรียงถ้อยคำให้มีความไพเราะ และลักษณะภาษาที่ร้อยแก้วกึ่งร้อยกรอง ทำให้คำผญามีจังหวะและเอื้อต่อการจดจำ ตัวอย่างเช่น “อันว่า คำตายนี้ บมิไผ่ฮู้ข่าว เห็นแล้ว” ซึ่งมีลักษณะจังหวะและเสียงสัมผัสที่สามารถนำไปใช้ในการฝึกอ่านออกเสียงและเรียนรู้ภาษาถิ่นได้

ในด้านเนื้อหาและคุณค่าทางวัฒนธรรม พบว่าคำผญาสะท้อนคตินิยม ความเชื่อ วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยสามารถจัดกลุ่มได้ เช่น การสรรเสริญและบูชาคุณ คตินิยมและการดำเนินชีวิต การปกครองและภาวะผู้นำ และความสัมพันธ์ในสังคม รวมทั้งสะท้อนคุณค่าด้านภาษา วรรณศิลป์ สังคม วัฒนธรรม ศาสนา และจริยธรรม ตลอดจนแนวคิดเรื่องบุญกรรม ศีลธรรม ความเพียร ความอดทน ความกตัญญู และความเมตตา ตัวอย่างเช่น “เอี่ยมจักวันทาไหว้ พุทโธรงค์ประเสริฐ” เป็นคำผญาไหว้ครู/บูชาพระรัตนตรัย ตัวอย่างเช่น “ขอให้ มีคำสุข ตั้งอินทร์เมืองฟ้า” เป็นคำผญาอวยพร และ “อันว่า ฮากเมืองนี้ มีฝนเป็นฮาก สุธอย” เป็นคำผญาคติสอนใจเกี่ยวกับบ้านเมือง

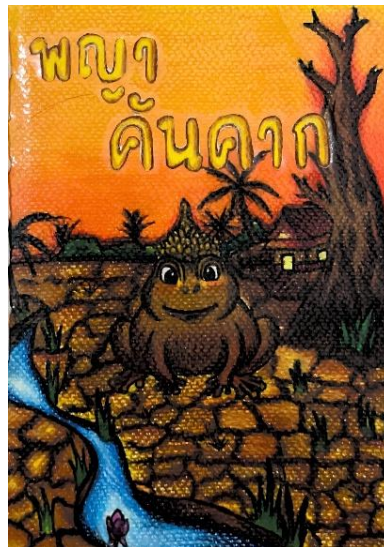
2. ผลการพัฒนาหนังสือทำมือเรื่องคำผญา

ผลการศึกษาคำผญาในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ถูกนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาหนังสือทำมือโดยคัดเลือกคำผญาที่มีความหมายชัดเจน มีคุณค่าทางภาษาและวัฒนธรรม และเหมาะสมต่อการนำมาใช้ในการเรียนรู้ภาษาถิ่นอีสาน หนังสือทำมือที่พัฒนาขึ้นผสมผสานองค์ความรู้ด้านภาษา วรรณกรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยออกแบบรูปแบบให้เปิดอ่านง่ายและเหมาะสมต่อการใช้งานของผู้เรียน เนื้อหานำคำผญาจากวรรณกรรมมาเป็นแกนสำคัญ ตัวอย่างเช่น “เอี่ยมจักวันทาไหว้ พุทโธรงค์ประเสริฐ” และ “ขอให้ มีคำสุข ตั้งอินทร์เมืองฟ้า” ทำให้เนื้อหาเชื่อมโยงกับเอกสารปริวรรตที่ใช้เป็นแหล่งข้อมูลของการวิจัยโดยตรง

หนังสือทำมือใช้ภาษาถิ่นอีสานควบคู่กับคำแปลภาษาไทยกลาง เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจความหมายของคำและสำนวนได้ง่ายขึ้น รวมถึงนำถ้อยคำที่มีลักษณะการเปรียบเทียบและภาพพจน์

มาใช้ ตัวอย่างเช่น “คือตั้ง อินทร์ตาเทียม แพบสาวสวรรค์ฟ้า” ซึ่งสะท้อนลักษณะการใช้ภาษาและจินตนาการในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

จากกระบวนการดังกล่าว ผู้วิจัยได้พัฒนาหนังสือทำมือเรื่องคำผญาจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคาก โดยจัดองค์ประกอบของสื่อให้ประกอบด้วยคำผญาที่คัดเลือกจากหนังสือปริวรรต คำอธิบายความหมาย คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน ภาพประกอบ และกิจกรรมการเรียนรู้ ดังแสดงในรูปที่ 4

รูปที่ 4 หนังสือทำมือฉบับสมบูรณ์

ที่มา <https://heyzine.com/flip-book/2577bad9c0.html>

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์คำผญาและการนำไปใช้ในการพัฒนาหนังสือทำมือ

คำผญาที่ปรากฏ	ลักษณะทางภาษา	ความหมาย/คุณค่าที่สะท้อน	การนำไปใช้ในหนังสือทำมือ
“เยี่ยมจักวันทาไหว้ พุทโธองค์ประเสริฐ”	คำศัพท์ภาษาถิ่นและ ถ้อยคำแสดงการบูชา	สะท้อนความศรัทธาและ การเคารพพระพุทธรศาสนา	ใช้เป็นเนื้อหาคำผญา พร้อมคำแปล/คำอธิบาย เพื่อเชื่อมโยงภาษาและ ความเชื่อ
“ขอให้ มีคำสุข ตั้งอินทร์ เมืองฟ้า”	การเปรียบเทียบและ ภาพพจน์	เป็นถ้อยคำอวยพร สะท้อนคติความเชื่อของ ชาวอีสาน	ใช้แสดงลักษณะถ้อยคำ อวยพรและอธิบาย ความหมายของสำนวน
“อันว่า ฮากเมืองนี้ มีฝน เป็นฮาก สูเฮย”	คำศัพท์ภาษาถิ่นและการ ใช้ความหมายเชิง สัญลักษณ์	สะท้อนความสำคัญของ ฝนต่อสังคมเกษตรกรรม และความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติ	เชื่อมคำศัพท์ภาษาถิ่นกับ บริบทวิถีชีวิตและ สิ่งแวดล้อมของชาวอีสาน

คำผญาที่ปรากฏ	ลักษณะทางภาษา	ความหมาย/คุณค่าที่สะท้อน	การนำไปใช้ในหนังสือทำมือ
“คั่นว่า ฝนป่ตกหยาด ย้อย เมืองบ้านมุ่น ทะลาย”	คำศัพท์และสำนวนภาษา	ถิ่น สื่อผลกระทบจากภัย แล้งและความไม่สมดุล ของธรรมชาติ	ใช้เรียนรู้ความหมายของ ภาษาถิ่นผ่านเรื่องราวที่ สัมพันธ์กับชีวิตจริง
“คือตั้ง อินทร์ตาเทียม แทบสาวสวรรค์ฟ้า”	การเปรียบเทียบและ ภาพพจน์	พรรณนาความงามและ สะท้อนจินตนาการทาง วรรณศิลป์	จัดคำผญาควบคู่คำแปล และใช้ภาพประกอบช่วย สื่อความหมาย
“สองกล่อมกลิ้ง กลิ้ง กล่อมชมโฮด”	การซ้ำคำและจังหวะเสียง	ทำให้ถ้อยคำเกิดความ ไพเราะและแสดง ความสัมพันธ์ของตัวละคร	จัดวรรคตอนเพื่อรักษาลีลา ภาษาและใช้ฝึกอ่านออก เสียง
“อันหนึ่ง ให้อ้อยทำบุญ สร้างทุกวันติดต่อ ไปเนอ”	ภาษาถิ่นในลักษณะคำ สอน	สะท้อนคติเรื่องการ ทำบุญและการทำความดี	เป็นเนื้อหาการเรียนรู้ ภาษาควบคู่กับคตินิยม
“อันว่า ศิลทานนี้ บ่มีเสีย สักสิ่ง สูเฮย”	สำนวนภาษาถิ่นเชิงคติ ธรรม	สะท้อนคุณค่าของศิลป การทำทาน และหลัก จริยธรรม	ใช้ส่งเสริมการเรียนรู้ภาษา และคุณธรรมควบคู่กัน
“ฟุ้งยัน แถเห็นพร้อม เวหาออนว่อน พุ่นเยอ”	เสียงสัมผัสและจังหวะ ทางภาษา	สร้างความไพเราะและ อารมณ์ร่วมในการรับฟัง เรื่องราว	ใช้คำผญาควบคู่คำอธิบาย เพื่อฝึกอ่านและเข้าใจ ลักษณะเสียงของภาษา
“คือตั้ง ไหมคำพัน 3 แกว ฮ้อยฮอบ”	ภาพพจน์ การเปรียบเทียบ และเสียงสัมผัส	สื่อความสัมพันธ์/ความรัก และสร้างจินตภาพ	ใช้ภาพประกอบช่วยให้ เข้าใจความหมายของ ภาพพจน์และความงาม ทางภาษา
“อันนี้ คำปฐมเฒ่า บู ฮานสอนสั่ง มาแล้ว”	คำศัพท์ภาษาถิ่นและ สำนวนคำสอน	สะท้อนการถ่ายทอดภูมิ ปัญญาจากคนรุ่นก่อน	ใช้เรียนรู้รูปคำ ความหมาย และภูมิปัญญาที่แฝงใน ภาษาถิ่น
“อันว่า คำตายนี้ บ่มีไผ่ฮู้ ข่าว เห็นแล้ว”	คำศัพท์ภาษาถิ่น จังหวะ และเสียงสัมผัส	สะท้อนคติเรื่องชีวิตและ ความไม่แน่นอน	ใช้ฝึกอ่าน ดีความ และ เชื่อมโยงภาษากับคติใน การดำเนินชีวิต

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยคำผญาในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคากมีลักษณะเด่นด้านคำศัพท์และสำนวนภาษาถิ่น จังหวะเสียง การใช้คำซ้ำ การใช้ถ้อยคำคล้องจอง และการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ อีกทั้งยังสะท้อนคตินิยม ความเชื่อ วิถีชีวิต และคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวอีสาน

ผญาเป็นภูมิปัญญาทางภาษาของชาวอีสานที่ใช้ถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิต คติธรรม และแนวคิดของชุมชน การที่คำผญาในเรื่องพญาคันคากมีการใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบ สัญลักษณ์ และจังหวะเสียงอย่างไพเราะ จึงแสดงให้เห็นว่าคำผญาได้มีคุณค่าเพียงด้านความงามทางภาษาและวรรณศิลป์เท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญา ค่านิยม และโลกทัศน์ของชุมชนอีสานจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับแนวคิดของพรสวรรค์ สุวรรณศรี (2547)

นอกจากนี้ คำผญาในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคากมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับบุญกรรม ศีลธรรม ความกตัญญู ความเพียร ความอดทน ความเมตตา และแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ที่ศึกษาพัฒนาการของการอธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านบทกลอนผญาอีสาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผญาเป็นรูปแบบหนึ่งของการถ่ายทอดคำสอนและคติธรรมผ่านภาษาพื้นถิ่น ผลการศึกษาครั้งนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า คำผญาได้ทำหน้าที่เพียงเป็นถ้อยคำทางวรรณศิลป์ แต่ยังเป็นสื่อในการถ่ายทอดหลักศีลธรรม ความเชื่อ และแนวทางการประพฤติปฏิบัติของคนในชุมชน ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ศาสนา และวิถีชีวิตของชาวอีสานอย่างชัดเจน ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานของพระครูสิริสุตาภรณ์ วีระ กิตติวัฒน์ (2563)

ผลการศึกษาคำผญาในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคากเป็นส่วนหนึ่งของการสะท้อนและถ่ายทอดภาษา ความเชื่อ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชาวอีสาน มีความสำคัญของการสืบทอดภาษาอีสานในฐานะเครื่องมือในการสื่อสารและเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ท้องถิ่น ผลการศึกษาครั้งนี้จึงแสดงให้เห็นว่า คำผญาได้มีคุณค่าเฉพาะในฐานะวรรณกรรมพื้นบ้านหรือความงามทางภาษาเท่านั้น แต่ยังเป็นหลักฐานทางภาษาที่สะท้อนภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชน และมีคุณค่าต่อการอนุรักษ์และสืบทอดภาษาและวัฒนธรรมอีสานให้คงอยู่ต่อไปยังสอดคล้องกับงานของสราภรณ์ สุวรรณแสง และวัฒนา จันทร์เทาว์ (2559)

ผลการศึกษาที่พบว่า คำผญาในวรรณกรรมนิทานพญาคันคากมีคุณค่าทางภาษา วรรณศิลป์ คติธรรม และวัฒนธรรม ที่มองว่าผญาเป็นภูมิปัญญาทางภาษาของชาวอีสานที่ใช้ถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิต คติธรรม และแนวคิดของชุมชน การที่คำผญาในเรื่องพญาคันคากใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบ สัญลักษณ์ และจังหวะเสียงอย่างไพเราะ แสดงให้เห็นว่าผญาเป็นทั้งวรรณศิลป์และเครื่องมือทางสังคมที่ช่วยหล่อหลอมความคิดของผู้คน ผลการวิจัยครั้งนี้จึงยืนยันว่าคำผญาเป็นมรดกทางภาษาที่ควรได้รับการอนุรักษ์และนำมาประยุกต์ใช้ในระบบการศึกษาและผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของพรสวรรค์ สุวรรณศรี (2547)

ผลการวิจัยซึ่งพบว่า การใช้นิทานพื้นบ้านในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้ เพราะนิทานพื้นบ้านมีเนื้อหาที่ใกล้ตัว เข้าใจง่าย และสามารถสอดแทรกคุณค่าทางภาษาและวัฒนธรรมได้อย่างเป็นธรรมชาติ ผลการศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า การนำคำผญาจากนิทานพญาคันคากมาพัฒนาเป็นหนังสือทำมือเป็นแนวทางหนึ่งในการจัดเนื้อหาภาษาถิ่นให้เชื่อมโยงกับบริบทของ

เรื่องเล่า มิใช่การนำเสนอคำศัพท์แบบแยกส่วน ซึ่งเอื้อต่อการเชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านภาษา วรรณกรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานของอันัญญากร พัฒนประสิทธิ์ (2560)

นอกจากนี้ ผลการศึกษาการใช้นิทานพื้นบ้านอาเซียนเพื่อส่งเสริมเจตคติต่อพหุวัฒนธรรม และพบว่านิทานพื้นบ้านสามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้ดีขึ้น ในทำนองเดียวกัน หนังสือทำมือเรื่องคำผญาจากวรรณกรรมนิทานพญาคันคากสามารถนำมาใช้เป็นสื่อเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อัตลักษณ์ของวัฒนธรรมอีสาน ทั้งในด้านความเชื่อเรื่องพญาแถน ผน ธรรมชาติ บุญกรรม และศีลธรรม จึงกล่าวได้ว่าสื่อการเรียนรู้ที่พัฒนาจากวรรณกรรมพื้นบ้าน มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจและความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง ยังมีวิจัยยังสอดคล้องกับงานของพิณพนธ์ คงวิจิตต์ (2562)

ผลการศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า หนังสือทำมือมิได้เป็นเพียงสื่ออ่านประกอบ แต่สามารถออกแบบกิจกรรมเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนอ่าน คิด ตีความ และเชื่อมโยงความหมายของคำผญา กับคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมได้

เมื่อพิจารณาด้านการพัฒนาสื่อ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าหนังสือทำมือสามารถนำมาใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีความยืดหยุ่น เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม และสามารถออกแบบให้เหมาะสมกับบริบทการเรียนรู้ได้ สำหรับการศึกษาครั้งนี้ การพัฒนาหนังสือทำมือจากคำผญาสะท้อนแนวทางการนำองค์ความรู้จากวรรณกรรมพื้นบ้านมาจัดระบบและออกแบบเป็นสื่อสำหรับส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาถิ่นอีสาน อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้มิได้มุ่งประเมินประสิทธิผลของหนังสือทำมือในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนยังสอดคล้องกับงานของอนงค์ ทนผักแว่น (2557)

สำหรับงานวิจัยต่างประเทศ ผลการวิจัยครั้งนี้เสนอว่าการเรียนรู้ผ่านเรื่องเล่าเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างความหมาย เพราะเรื่องเล่าช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจประสบการณ์ของมนุษย์ และเชื่อมโยงความรู้กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมได้ การนำวรรณกรรมนิทานพญาคันคากมาพัฒนาเป็นหนังสือทำมือในการศึกษาครั้งนี้ จึงเป็นแนวทางในการจัดเนื้อหาการเรียนรู้ผ่านเรื่องเล่า โดยเชื่อมโยงคำศัพท์และสำนวนภาษาถิ่นอีสานเข้ากับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรม ทั้งนี้ การศึกษาครั้งนี้มุ่งแสดงกระบวนการพัฒนาสื่อและการนำไปใช้เบื้องต้น มิได้มุ่งยืนยันผลลัพธ์ด้านการเรียนรู้ของผู้เรียนสอดคล้องกับแนวคิดของ Bruner (1996)

ข้อค้นพบใหม่ของการศึกษาครั้งนี้ คือ การนำคำผญาจากหนังสือปวีรบรรตซึ่งเดิมเป็นองค์ความรู้ในเอกสารโบราณ มาจัดระบบใหม่ให้กลายเป็นสื่อการเรียนรู้ภาษาถิ่นในรูปแบบหนังสือทำมืออย่างเป็นขั้นตอน ถือเป็นการเชื่อมโยงระหว่าง “เอกสารโบราณ-วรรณกรรมพื้นบ้าน-ภาษาถิ่น-สื่อการเรียนรู้” เข้าด้วยกันอย่างเป็นรูปธรรม ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่าหนังสือปวีรบรรต

มิได้มีคุณค่าเฉพาะในฐานะหลักฐานทางวรรณกรรมหรือวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังสามารถเป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในปัจจุบันได้อีกทั้งการคัดเลือกคำผญาที่มีความหมายชัดเจน มีคุณค่าทางภาษา และสัมพันธ์กับชีวิตของผู้เรียนยังเป็นแนวทางใหม่ในการทำให้ภาษาถิ่นกลับมาอยู่ในพื้นที่การเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาคำผญาวรรณกรรมนิทานพญาคันคากจากหนังสือปริวรรตของวัดนารณพรหมวาสี ตำบลแม่นาทม อำเภอกอศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนครพบว่า คำผญาที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานพญาคันคากมีลักษณะเป็นถ้อยคำร้อยกรองพื้นบ้านที่สะท้อนภูมิปัญญาทางภาษาของชาวอีสานอย่างลึกซึ้ง มีความกระชับ คมคาย ไพเราะ และมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ โดยคำผญาได้ทำหน้าที่เพียงสร้างความงดงามทางวรรณศิลป์เท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็นสื่อถ่ายทอดคตินิยม ความเชื่อ วิถีชีวิต และโลกทัศน์ของชุมชนอีสาน ผลการศึกษาพบว่าสามารถจัดกลุ่มคำผญาได้หลายลักษณะ ได้แก่ คำผญาด้านการสรรเสริญและบูชาคุณ คำผญาด้านคตินิยมและการดำเนินชีวิต คำผญาด้านการปกครองและภาวะผู้นำ คำผญาด้านความสัมพันธ์ในสังคม และคำผญาที่สะท้อนคุณค่าทางภาษา วรรณศิลป์ สังคม วัฒนธรรม ศาสนา และจริยธรรม

ในด้านภาษา คำผญาในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคากสะท้อนลักษณะเด่นของภาษาถิ่นอีสาน ทั้งด้านคำศัพท์และสำนวน การใช้คำซ้ำ คำคล้องจอง จังหวะเสียง และภาพพจน์เปรียบเทียบ โดยมีการเลือกใช้ถ้อยคำที่กระชับ มีเสียงสัมผัส และมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ ทำให้ถ้อยคำมีความไพเราะและช่วยสร้างจินตภาพแก่ผู้รับสาร นอกจากนี้ การใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ความเชื่อ และวิถีชีวิต เช่น ฝน พญาแถน การทำบุญ และการรักษาศีล ยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษา วรรณกรรม และบริบททางวัฒนธรรมของชุมชนอีสาน

ในด้านรูปแบบการถ่ายทอดเนื้อหาและคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม พบว่า คำผญาถูกนำมาใช้แทรกอยู่ในเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง ทั้งบทไหว้ครูและเกริ่นนำ ตอนกำเนิดพญาคันคาก ตอนขึ้นครองเมือง ตอนบ้านเมืองประสบภัยแล้ง และบทสั่งสอนท้ายเรื่อง โดยใช้คำผญาเพื่อพรรณนา อวยพร เตือนใจ ถ่ายทอดคตินิยม และสะท้อนความสัมพันธ์ของคนในสังคม เนื้อหาที่ปรากฏสะท้อนความเชื่อเรื่องบุญกรรม ศีลธรรม ความเพียร ความอดทน การพึ่งตนเอง ความกตัญญู ความเมตตา ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองและภาวะผู้นำ แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมนิทานพญาคันคากมิได้ทำหน้าที่เพียงให้ความบันเทิง แต่ยังเป็นสื่อในการอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดระเบียบทางสังคม และสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนอีสาน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาหนังสือทำมือเรื่องคำพญาจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคาก โดยนำผลการศึกษามาใช้เป็นฐานในการออกแบบสื่อสำหรับส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาถิ่นอีสาน ผลการพัฒนาคือ ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาคำพญาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 มาใช้เป็นฐานในการพัฒนาหนังสือทำมือ โดยคัดเลือกคำพญาที่มีความหมายชัดเจนและเหมาะสมกับผู้เรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย จัดทำคำอธิบายความหมายและคำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน พร้อมทั้งออกแบบการจัดวางเนื้อหา ตัวอักษร ภาพประกอบ และกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนอ่านทำความเข้าใจความหมาย และฝึกใช้คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน หนังสือทำมือที่พัฒนาขึ้นจึงเป็นการนำองค์ความรู้ด้านภาษาและคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคากมาจัดทำให้อยู่ในรูปแบบสื่อการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย

หนังสือทำมือที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยคำพญาที่คัดเลือกจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคาก คำอธิบายความหมาย คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน ภาพประกอบ และกิจกรรมการเรียนรู้ โดยนำผลการวิเคราะห์ด้านภาษา เนื้อหา และคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมมาใช้เป็นฐานในการจัดทำสื่อสำหรับผู้เรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย

ภายหลังการพัฒนา ผู้วิจัยได้นำหนังสือทำมือไปใช้เบื้องต้นกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 40 คน โดยให้ผู้เรียนอ่านคำพญา เรียนรู้ความหมายของคำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน และฝึกออกเสียงหรือทดลองใช้คำศัพท์จากเนื้อหาในหนังสือ การนำไปใช้ดังกล่าวเป็นการใช้สื่อเบื้องต้นและไม่ได้ประเมินผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังการใช้สื่อ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1.1 ควรศึกษาผลของการใช้หนังสือทำมือเรื่องคำพญาจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านพญาคันคากกับผู้เรียนในกลุ่มที่หลากหลายและมีจำนวนมากขึ้น เพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้นต่อการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน การอ่าน การตีความคำพญา และความเข้าใจคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม โดยอาจใช้รูปแบบการวิจัยกึ่งทดลองเพื่อเปรียบเทียบผลก่อนและหลังการใช้สื่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.2 การวิจัยครั้งต่อไปควรพัฒนาเครื่องมือสำหรับประเมินประสิทธิผลของหนังสือทำมือ โดยเฉพาะ เช่น แบบทดสอบความรู้ก่อนและหลังการใช้สื่อ แบบประเมินทักษะการอ่านและการใช้คำศัพท์ภาษาถิ่นอีสาน แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ แบบสัมภาษณ์ และแบบประเมินความพึงพอใจ เพื่อให้สามารถศึกษาผลของการใช้สื่อได้ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติของผู้เรียน

1.3 ควรศึกษาการพัฒนาหนังสือทำมือจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องอื่น ๆ หรือประยุกต์เนื้อหาให้อยู่ในรูปแบบสื่อดิจิทัลและสื่อมัลติมีเดีย เพื่อเพิ่มความหลากหลายของสื่อ

การเรียนรู้และส่งเสริมการอนุรักษ์ภาษา วรรณกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนในปัจจุบัน

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 หน่วยงานทางการศึกษาและหน่วยงานด้านวัฒนธรรมควรส่งเสริมให้มีการนำเอกสารโบราณ หนังสือปริวรรต วรรณกรรมพื้นบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษาอย่างจริงจัง เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้ภาษา วรรณกรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่นจากแหล่งข้อมูลที่มีคุณค่า

2.2 สถานศึกษาในท้องถิ่นอีสานควรมีนโยบายบูรณาการภาษาถิ่นและวรรณกรรมพื้นบ้านเข้ากับรายวิชาภาษาไทย สังคมศึกษา ศิลปะ หรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมของตนเองผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เหมาะสมกับวัย และสามารถนำความรู้ไปเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันได้

2.3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด ชุมชน และสถานศึกษาควรร่วมมือกันจัดทำฐานข้อมูลวรรณกรรมพื้นบ้านและคำผญาของชุมชน เพื่อป้องกันการสูญหายขององค์ความรู้ท้องถิ่น พร้อมทั้งสนับสนุนงบประมาณในการผลิตสื่อการเรียนรู้ เช่น หนังสือทำมือ หนังสือภาพ แบบฝึกอ่านภาษาถิ่น และสื่อดิจิทัล รวมถึงส่งเสริมให้ครูได้รับการอบรมเกี่ยวกับการใช้วรรณกรรมพื้นบ้านในการจัดการเรียนรู้

เอกสารอ้างอิง

- กิตติวัจน์ ไชยสุข. (2559). ภาษาถิ่นกับวัฒนธรรมพื้นบ้านชาวภูไทภูมินาธารายณ์ กาฬสินธุ์. *วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 14(1), 94–104. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/mgsj/article/view/177343/126333>
- เฉลิมพล แสงแก้ว และ หอมหวล บัวระภา. (2568). สภาพปัจจุบันของผญาอีสานบนพื้นที่สี่สังคมออนไลน์. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 9(1), 54–68. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jmb/article/view/279449/187652>
- ธีระวีร์ บัวหลวง ศุภพิชญพงษ์ และ พิณพนธ์ คงวิจิตรต์. (2565). การพัฒนาความสามารถในการอ่านวิเคราะห์และจิตสำนึกรักท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้แนวคิดละครสร้างสรรค์ร่วมกับนิทานพื้นบ้าน. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 50(1), 1-13. <https://doi.org/10.58837/CHULA.EDUCU.50.1.7>
- พระครูสิริสุตาภรณ์ วีระ กิตติวณโณ. (2563). พัฒนาการของการอธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านบทกลอนผญาอีสาน. *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา*, 2(2), 1–12. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSSP/article/view/254832/171938>

พิณพนธ์ คงวิจิตร, อุดมลักษณ์ กุลศรีโรจน์ และสิทธิกร สุมาลี (2562). การพัฒนาหนังสือนิทาน
พื้นบ้านอาเซียน เพื่อส่งเสริมเจตคติต่อพหุวัฒนธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษา. *วารสาร
มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา*, 14(1), 62-72.

https://so04.tcithaijo.org/index.php/yru_human/article/view/160503/115785

พรสวรรค์ สุวรรณศรี. (2547). *การวิเคราะห์คุณค่า การดำรงอยู่ และการสืบทอดมรดกอีสาน*
(วิทยานิพนธ์ปริญญาคุฏฐบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ยศยาตา สิทธิวงษ์, สำเริง คำโหมง และ บุญจันทร์ เพชรเมืองเลย. (2562). การจัดการความรู้ญาณภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นสู่คลังดิจิทัลเพื่อความยั่งยืน. *PULINET Journal*, 6(3), 55-67.

<https://pulinet.oas.psu.ac.th/index.php/journal/article/view/375>

สรารณ สวรรณแสง และ รัตนา จันทร์เทาว์. (2559). การสืบทอดภาษาอีสาน. *วารสารบัณฑิตศึกษา
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 5(2), 72-88.

<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/gshskku/article/view/73657>

สุขฤดี เอี่ยมบุตรลบ. (2532). *การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่อง พญาคนคาง* (วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

<https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/1758?attempt=2&>

อนงค์ ทนผั้วแว่น. (2557). *การสร้างหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านอุดรธานี
สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จังหวัดอุดรธานี* (การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญา
มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

https://ir.stou.ac.th/bitstream/123456789/4950/1/fulltext_148049.pdf

อนันดา นานา. (2547). *หนังสือทำมือกับการเป็นสื่อทางเลือก* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต).
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/19692>

อณัญญากร พัฒนประสิทธิ์. (2560). *การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของครูเพื่อพัฒนาทักษะทางภาษา
ของนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษโดยใช้นิทานพื้นบ้าน*. สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เชียงใหม่. <http://cmruir.cmru.ac.th/handle/123456789/1136>

อภิสิทธิ์ ไชยรส, อุบลวรรณ สายทอง และ เสาวภา คิดดี. (2565). การพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความ
สำคัญโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) เรื่องนิทานพื้นบ้าน 4 ภาค ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์. *วารสารครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์*, 1(2), 95-107.

<https://so17.tci-thaijo.org/index.php/Edu/article/view/444/342>

Bruner, J. (1996). *The culture of education*. Harvard University Press.

https://doi.org/10.4159/9780674251083?utm_source=chatgpt.com